

Yliopistokirjasto yhteistyökumppanina

Mika Holopainen

Yliopistokirjastojen verkostoituminen ja yhteistyö muiden toimijoiden kanssa on lisääntynyt voimakkaasti viime vuosina. Esittelen tässä artikkelissa joitakin yhteistyöhön perustuvia hankkeita ja palveluja, joita viime vuosina on toteutettu Helsingin yliopiston kirjastossa. Joidenkin palvelujen tuottamisessa voidaan tavanomaisen yhteistyön sijasta puhua strategisesta kumppanuudesta.

Verkostoitumisen merkitys kirjastoille on korostunut 2000-luvun alkuvuosista lähtien. Asiantuntijaverkostoille ja niissä tuotettavalle yhteistyölle asetettavia tavoitteita ovat esimerkiksi kustannussäästöt, toimintakapasiteetin lisääminen, uusien palvelujen ja palvelukokonaisuuksien lisääminen ja kehittäminen, riskien jakaminen ja minimointi sekä olemassa olevien resurssien ja erikoisosaamisen hyödyntäminen. Verkostoitumisen lähtökohtana on kaikkien osapuolten hyötyminen, mutta tämä edellyttää myös kaikkien vahvaa sitoutumista. (Haasio 2000, 10-12.)

Tietoprosessit ja strateginen kumppanuus

Yhden kiinnostavan näkökulman verkostoitumiseen ovat esittäneet Maija-Leena Huotari ja Mirja Iivonen (2004). He esittelevät oman tulkinsansa siitä, kuinka yliopistokirjastot voivat toimia strategisina kumppaneina yliopiston tietoprosesseissa. Strateginen kumppanuus tarkoittaa verkostoitumista, jossa yhden tai useamman organisaation tai yksikön kompetenssit yhdistämällä saavutetaan tilanne, johon yksikään osapuoli ei yksin pystyisi.

Huotari ja Iivonen jaottelevat Normannin ja Ramirézin (1994) mallia käyttäen tietoprosessit kolmeen ryhmään: generatiivisiin, produktiivisiin ja representatiivisiin.

Generatiivisissa tietoprosesseissa luodaan uutta tietoa ja innovaatioita. Yliopistokontekstissa kyse

on perinteisistä tutkimukseen liittyvistä toiminnoista. Kirjaston osalta toimintamahdollisuuksia ovat Huotarin ja Iivosen mukaan esimerkiksi kokoelmien kehittäminen, elektronisten aineistojen tuottaminen sekä tietopalvelu ja neuvonta. Myös tilan ja monitieteisten kokoelmien tarjoaminen käyttöön ovat merkittävää osallistumista tietoprosesseihin.

Produktiivisissa tietoprosesseissa uutta tietoa hyödynnetään ja käytetään uusien tai parannettujen palveluiden perustana. Yliopistossa tällaisia prosesseja ovat esimerkiksi opetus ja tieteellinen viestintä. Kirjaston näkökulmasta produktiivisia tietoprosesseja edustavat informaatiolukutaidon opetus, oppimateriaalien ylläpito, päivitys ja digitointi sekä pääsyn tarjoaminen erilaisiin informaatioresursseihin.

Representatiivisissa tietoprosesseissa tuotettu tieto siirtyy asiakkaalle tai sitä konstruoidaan yhdessä asiakkaan kanssa. Yliopistossa tämä tarkoittaa erityisesti julkaisemiseen ja opetukseen liittyviä toimintoja. Myös kirjaston palveluissa kyse voi olla julkaisemisesta, lisäksi vaikkapa tietoaineistojen jakeluun ja tietokantojen tuottamiseen liittyvä luettelointi ja sisällönkuvailu edustavat representatiivisia tietoprosesseja.

Huotari ja Iivonen tuovat artikkelissaan esiin monia mahdollisuuksia, joita yliopistokirjastoille tarjoutuu tietoprosessien vahvistamiseksi. Toisaalta kirjastojen entistä merkittävämpi asema strategisena kumppanina edellyttää Huotarin ja

Iivosen mukaan proaktiivisen roolin omaksumista, tiiviimpää yhteistyötä ja verkostoitumista sekä uudenlaisen kumppanuuskulttuurin kehittämistä. Kumppanuuskulttuuri puolestaan edellyttää kirjaston ja sen sidosryhmien keskinäistä luottamusta ja vastavuoroisuutta.

Pitkäjänteistä suunnittelua ennen toteutusta

Huotarin ja Iivosen artikkelin julkaisemisen jälkeen, noin kymmenen vuoden aikana, on ehtinyt tapahtua monia muutoksia niin yliopistoissa kuin niiden kirjastoissa. Taloudellisen tilanteen kiristymisen on osaltaan vaikuttanut organisaatioissa tehtyihin muutoksiin ja yhteistyön lisääntymiseen; toiminnan tehostamisesta eri keinoin on tullut välttämätöntä.

Toisaalta kyse ei ole ollut vain reagoimisesta ja äkillisistä muutoksista. Monissa yliopistokirjastojen tuottamissa palveluissa voidaan taustalla nähdä pitkäjänteinen suunnittelu- ja kehitysvaihe, jonka aikana on – usein hankkeiden tai projektien muodossa – tehty selvityksiä ja pilotointia. Palveluiden varsinainen toteutus osana kirjaston normaalia palvelutoimintaa on yleensä tapahtunut vasta myöhemmin.

Esimerkkinä pitkän syklin suunnittelusta voidaan pitää Helsingin yliopiston kirjaston tutkimusdatapalveluiden toteutukseen liittyviä vaiheita. Tutkimusdatan saatavuuden selvittämiseksi perustettiin Helsingin yliopistossa vuonna 2008 työryhmä rehtorin päätöksellä. Kyseinen työryhmä ehdotti puolestaan erillisen toimielimen perustamista, tavoitteena oli tuolloin valmistella toimenpiteitä tutkimusdatan hallinnan, käytön ja säilytyksen edistämiseksi.

Toimielimen vetovastuu tuli kirjastolle, jossa käynnistettiin tutkimusdataa koskeva projekti vuonna 2011. Projektiin sisältyi pilotti, jossa selvitettiin tutkimusdataan liittyviä käytäntöjä, kysymyksiä ja ongelmia tutkimusprosessin eri vaiheissa. Työryhmän loppuraportissa ehdotettiin kirjastolle merkittävää roolia datanhallinnan tukemisessa, tuottamalla muun muassa neuvon-

taan, koulutukseen ja viestintään liittyviä palveluita (Isaksson et al. 2012). Työryhmän tekemät selvitykset ja ehdotukset olivat perustana, kun Helsingin yliopistossa ryhdyttiin myöhemmin valmistelemaan tutkimusdatapolitiikkaa ja siihen liittyviä toimenpiteitä ja palveluita.

Tutkimusdatapalveluissa yhteistyö toteutuu

Helsingin yliopiston tutkimusdatapolitiikka julistettiin helmikuussa 2015 (ks. Helsingin yliopisto 2015a). Siihen liittyvässä toteuttamissuunnitelmassa kirjastolle oli määritelty useita tehtäviä ja vastuualueita yhdessä muiden yliopiston yksiköiden kanssa (Helsingin yliopisto 2015b). Kirjaston tutkimusdatatiimi onkin aktiivisesti pyrkinyt toteuttamaan kirjastolle asetettuja tehtäviä.

Tärkeää on kirjaston yhteistyö yliopiston muiden toimijoiden, kuten tietotekniikkakeskuksen ja tutkimushallinnon sekä tutkimuseettisten ja lakiasioista vastaavien asiantuntijoiden kanssa. Näiden toimijoiden kesken on perustettu yliopiston sisäinen Datatuki-verkosto, jonka puitteissa eri yksiköiden edustajat tarjoavat omaa asiantuntemustaan tutkijoiden käyttöön. Verkosto on myös työstänyt yhteistä palvelumallia vuoden 2015 kuluessa.

Edellä kuvatun verkostomaisen toiminnan osalta voidaan puhua vahvasta yhteistyöstä tai jopa strategisesta kumppanuudesta. Tätä on edesauttanut kirjaston aktiivisuus pidemmän aikavälin suunnittelu- ja pilotointivaiheissa, jolloin on samalla luotu verkostoja ja luottamusta eri toimijoiden välille.

Helsingin yliopiston kirjaston tuottamien tutkimusdatapalveluiden valikoima on nähdäkseen sovellettavissa kaikkiin Huotarin ja Iivosen kuvaamiin tietoprosessin muotoihin. Tutkijoille tarjottava data-asioiden neuvonta edustaa generatiivisia tietoprosesseja, kun taas tutkimusdataa käsittelevä kirjaston opetus kytkeytyy produktiivisiin tietoprosesseihin. Lisäksi representatiivisia tietoprosesseja ovat esimerkiksi tiedotus data-arkistoista ja niiden sisältämistä aineistoista sekä

tarvittaessa datan tallennus ja kuvailu organisaation omaan tietokantaan.

Kirjaston asiantuntijat tutkimuksen tukena

Laajemmasta näkökulmasta yliopistokirjastojen roolia tutkimuksen edistämässä on tarkasteltu viime vuosina *embedded librarianship* -käsitteen alla. Käsite pitää sisällään tieteenalavastuut ja niihin liittyvän aktiivisen yhteistyön tutkijoiden tai tutkimusryhmien kanssa. Palvelumuotoja voivat olla esimerkiksi tiedottaminen erilaisista tietoresursseista ja opastaminen niiden käytössä.

Helsingin yliopiston kirjastossa vuosina 2009-2011 toteutettu Solmu-hanke sisälsi pilotteja, joissa kirjaston asiantuntijat osallistuivat tutkimusryhmien toimintaan ja tarjosivat apua tiedonlähteiden käyttöön saamisessa sekä aineistonhallintasuunnitelmien laatimisessa. Samalla tutkimusryhmille laadittiin palvelutarjotin eli tärkeiden palveluiden kokonaisuus. Solmu-hanke tarjosi kaiken kaikkiaan runsaasti tietoa ja kokemuksia siitä, millä tavoin kirjastoammattilaiset voivat antaa omaa panostaan tehokkaammin tutkijoiden käyttöön. (Engeström et al. 2012.)

Solmu-hankkeen jälkeen ”solmumaista” työmetodia on pyritty jatkamaan tarpeen mukaan. Esimerkiksi kirjaston tutkimusdatatiimin tarjoama neuvonta aineistonhallintasuunnitelmien laatimisessa voi sisältää tapaamisia ja palavereja, joissa perehdytään tarkemmin tutkimuksen aikana kerättävän aineiston erityiskysymyksiin ja pyritään löytämään niihin ratkaisuja. Tällainen uudentyypinen neuvonta- ja tietopalvelu edustaa Huotarin ja Iivosen jaottelussa lähinnä generatiivisia tietoprosesseja.

Digigradujen prosessista kumppanuutta

Kirjastolta vahvaa teknistä osaamista edellyttänyt projekti on Helsingin yliopistossa toteutettu järjestelmä, jossa digitaaliset pro gradu -tutkielmat voidaan opiskelijan tekemän tallennuksen jälkeen arvostella, hyväksyä ja arkistoida saman prosessin

eri vaiheissa. Lisäksi gradu voidaan julkaista, mikäli tekijä prosessin lopussa hyväksyy verkkojulkaisusopimuksen. (Holopainen 2015.)

Järjestelmän teknisestä toteutuksesta on vastannut kirjaston tietojärjestelmäasiantuntija, mutta suunnittelu on vaatinut tiivistä yhteistyötä eri tiedekuntien opintohallinnon kanssa. Teknisen prosessin toteutus on edellyttänyt laitoskohtaisesti sovittavaa työnkulkua sekä rooleja henkilöille, jotka tavalla tai toisella osallistuvat gradujen arvosteluun tai muuhun käsittelyyn.

Kirjaston roolina on järjestelmää koskevan suunnittelun ja teknisen ylläpidon lisäksi gradujen käyttöön liittyvä asiakasneuvonta sekä palveluiden jatkokehitys. Parhaillaan käynnissä on jatkokehitysprojekti, jossa pyritään luomaan prosessi gradujen pitkäaikaiskäilytykseen. Tässä projektissa kirjaston kumppaneina ovat yliopiston keskusarkisto ja tietotekniikkakeskus.

Huotar in ja Iivosen tietoprosessimallin näkökulmasta edellä kuvattuun sisältyy niin generatiivisten, produktiivisten kuin representatiivisten tietoprosessien piirteitä. Järjestelmän käyttöönotto merkitsee digitaalisiin opinnäytteisiin siirtymistä koko yliopiston mittakaavassa¹. Kyse on generatiivisesta tietoprosessista, joka tukee gra-duihin liittyvän uuden tiedon tuottamista.

Samalla kyse on produktiivisesta prosessista, jossa tuotettu järjestelmä ja sen ylläpito tarjoaa laajamittaisesti pääsyn digitaalisiin opinnäytteisiin. Kyse on myös representatiivisesta prosessista, jossa digitaaliset opinnäytteet julkaistaan avoimesti verkossa tai saatetaan asiakkaiden käytettäväksi kirjaston työasemilla.

Yhteistyö ja kumppanuus lisääntymässä

Tässä artikkelissa on kuvattu vain muutamia esimerkkejä yhteistyön ja kumppanuuden eri muodoista Helsingin yliopiston kirjastossa. Monia muitakin esimerkkejä olisi voinut mainita. Ja on

---

¹ Tavoitteena on saman prosessimallin toteutus kaikissa Helsingin yliopiston tiedekunnissa. Vuoden 2015 lopussa jo suurin osa tiedekunnista on ottanut prosessin käyttöön.

toki huomattava, että erilaiset rahoitusta saaneet hankkeet sekä vakiintunut toiminta järjestöjen ja seurojen työryhmissä muodostavat suurimman osan verkostomaisesta yhteistyöstä.

Todennäköisesti erilaiset verkostoitumisen ja kumppanuuden muodot yliopistokirjastojen ja muiden toimijoiden välillä lisääntyvät entisestään tulevaisuudessa. Yliopisto- ja korkeakoulu-kirjastoilla on yhä enemmän yhteisiä intressejä muun muassa avoimen tieteen tukemisessa. Tähän liittyen on parhaillaan käynnissä Tuuli-hanke, jossa tuotetaan kirjastojen ja tutkimusorganisaatioiden yhteistyönä verkkotyökalu aineistonhallintasuunnitelmien laatimiseen (ks. Kuusniemi 2015). Samaa pyörää ei kannata keksiä uudestaan, vaan hyviä toimintamalleja ja käytäntöjä voidaan jakaa kaikille – tai tuottaa niitä yhteistyössä muiden kanssa.

Lähteet:

Engeström, Y. et al. (2012). Solmu-työskentely kirjastossa -hankkeen loppuraportti. Saatavilla: www.helsinki.fi/kirjasto/files/1113/5209/4837/Solmutyoskentely_kirjastossa_loppuraportti_2012.pdf

Haasio, A. (2000). Asiantuntijaverkostot ja niiden merkitys. Teoksessa Ari Haasio ja Juha Piukkula (toim.) Verkostoituvat kirjastot. Helsinki: BTJ. 9-28.

Helsingin yliopisto (2015a). Tutkimusdatapolitiikka. Saatavilla: www.helsinki.fi/kirjasto/fi/avuksi/tutkimusdatan-hallinta/tutkimusdatapolitiikka/

Helsingin yliopisto (2015b). Helsingin yliopiston tutkimusdatapolitiikka: Toteuttamissuunnitelma 2015-2017. Saatavilla: [notes.helsinki.fi/halvi/asianhallinta/dynasty/rehtori.nsf/7f3ce4ff8eaffe0bc2257c43002e385c/308338f2aa5e7174c2257dea002e4562/\\$FILE/Rehtorin%20p%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s%2018_2015%20Liite%203.pdf](http://notes.helsinki.fi/halvi/asianhallinta/dynasty/rehtori.nsf/7f3ce4ff8eaffe0bc2257c43002e385c/308338f2aa5e7174c2257dea002e4562/$FILE/Rehtorin%20p%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s%2018_2015%20Liite%203.pdf)

Holopainen, M. (2015). Digigraduille uusi prosessi – tallennus, arvostelu ja arkistointi yhdessä putkessa. Verkkari, 1/20015. Saatavana: blogs.helsinki.fi/verkkari-lehti/digigraduille-uusi-prosessi-tallennus-arvostelu-ja-arkistointi-yhdessa-putkessa

Huotari, M-L. & Iivonen, M. (2004). Yliopistokirjaston strateginen kumppanuus yliopiston tietoprosesseissa. Informaatiotutkimus, 23 (3). S. 70-83. Saatavilla: ojs.tsv.fi/index.php/inf/article/viewFile/2216/2054

Isaksson, E. et al. (2012). Helsingin yliopiston kirjaston tutkimusdataprojekti. Loppuraportti. Versio 1.2. Saatavilla: <http://hdl.handle.net/10138/36222>

Kuusniemi, M. E. (2015). Tuuli – työkalu tutkimuksen datanhallinnan suunnitteluun. Portti-verkkolehti. Saatavilla: <http://portti.avointiede.fi/tutkimusdata/tuulityokalu-tutkimuksen-datanhallinnan-suunnitteluun>

Normann, R. & Ramiréz, R. (1994). Designing interactive strategy. From value chain to value constellation. Chichester: John Wiley & Sons.

Tietoa kirjoittajasta

*Mika Holopainen, tietoasiantuntija
Helsingin yliopiston kirjasto
Email. Mika.holopainen@helsinki.fi*